

Deliki i mali

Erte i slike

Napisal:

Ignac Horvath

Beč, 1927
Lašćanaka

Tiskara Hans Helbling, Karl Stekly
Beč, XV.
Kriemhildplatz broj 3

Posvećujem

ovu knjigu dragoj mojoj majki, ka me je naučila mili naš hrvatski jezik.

Spisatelj.

Sadržaj.

	Stran
Hrvatska sanja i istina	1
Staro pokolenje	5
Kad se šećem po selu	8
Poslidnji Hrvat	12
Badnjak Hrvatske Majke	16
Senzacije pajngertskoga svetka	18
Opaske iz kuta	19
Hrvata velika tuga	21
Hajdi na Ugre	23
Mladi nije stari	32
Dva ključići	35
Ciganovo zelje	39
Kad se mladi sruđu	45
Zadnja jačka	47
Pismo mladomašniku	50
Staromajka	51
Kroz Rajdingu	52
Čarobnjak	55
Brusač	58
Skušavanje	60
Slike od danas	64
Doma	66
Prilika iz mesopusta	67
Mesopust za pečom	69
Da što!	71
Žuto jaje	73
Jurkac dopapri	75
Skrbi pred kiritofom	79
Žetva	81
U Koljnofu na shodišću	82
Pisma iz sela	86
U jeseni	90
Advenat	91
Stari otac kol „Bog“	92

Predgovor.

Nut imamo pred nami pobrano jedan del pisanja i. h.-a u knjigi. Nam gradišćanskim Hrvatom je ova knjiga prva svoje vrsti i služi kot dokaz našega jezičnoga bogatstva. Ali ova knjiga je ne samo dokaz našega jezičnoga bogatstva, nego i verna slika našega naroda, kako čuti, kako se raduje i kako se žaluje u svojih malih selih. Narod se raspoznava u malih crtah, i zato ih je zavolil i je ljubi. Ova ljubav je plaća piscu i to najveća plaća.

Ar vridni su ove ljubavi pred nami ležeći redi, ki svidoču od velike odanosti pisca svojemu narodu. Samo on more tako pisati, ki je duševno potpuno jedan sa svojim narodom, iz koga je izniknuo, i ki se čuti jedno s njim u radosti i tugi.

Spominjem se jednoga jesenskoga dana na put iz Velikoga do Maloga Borištofa. Magla se je bila spustila na zemlju i nad nami su gakale divlje guske. Pravi okvir našega položaja! Maglena budućnost i oko nas krivi proroki, ki prorokuju naš skori narodni grob.

Onda smo se razgovarali s nekim ogorčenjem od zle sile, od velike nemarnosti, malodušnosti, od još veće sebičnosti, ke su našem narodnom opstanku i napredovanju najveći neprijatelji. I naš Ignac Horvath je i onda u svojem optimizmu sprogovoril istinu: „Delajmo! Uspjeh ne smi biti mera; mera mora biti delo! I onda će i nam svanuti sunce!“ Medtim smo došli do njegovoga maloga rodnoga sela i na ozoru se je kroz maglu pokazalo sunce. „Vidiš li našu budućnost?“ me pita. „Vidit ćemo ju!“

I sada, kad je ta knjiga gotova, nastavit će naš Ignac Horvath svoje delovanje med „Hrvatli na Vrhu“.

Čekamo još na veće, čekamo na roman našega građanskoga hrvatskoga naroda, koga će nam najbolje napisati naš Ignac Horvath.

Neka ide ada ova knjiga med narod, neka zbudi onu čut, ka je i nju samu rodila.

Veliki Borištof, u novembru 1927.

Dr. Lovre Karall.

Teštamenat.

Umrli je u nekom selu stari farnik. Nisam ga poznal. Povidali su, da je bil beloglav kot golub, a krotak i mil do smrti kot dite. Nije ostavil za sobom ništa; nit ležećega, nit stojećega blaga (dobra). Samo u jednom ormaricu našli su mu jedno pismo, njegov teštamenat, u kom su stali ovi čudni redi:

Nimam ništa, ča da Vam ostavim. Samo svoju dušu i mnogo ovčic. A bile su mi drage, jedna kot i druga. Dušu svoju zručam Bogu Stvoritelju, a ovčice mojemu nasledniku-duhovniku. Ljudi su u temelju dobri i kršćani, premda su samo ljudi. Blažen, ki dojde za manom! — —

A došal je za njim jedan mlad človik. Snažan i silovit po naravi, ali pun dobrih nakanjenjev. I fru-dil se je za svoje ljude dan i noć. Još u polnoći je svituckala svića u njegovoj sobi. Ali nije mogal tako da dugo živi. Za nekoliko let dostigla ga je sušica (suha nevolja). I strunil se je nesmirno i ogorčeno na smrtnu stelju.

Pred svojom smrćum zel je teštamenat staroga svoga predhodnika i napisal poda njega ove riči:

Niti si ja nosim sobom čagod u grob. Samo jednu bol u srcu. Imal sam vernike, te iste, ke i moj predhodnik. Ali moja je vera, da je ta narod u ob-činskome zal i otrovan vsimi sedmimi glavnimi grihi. Ima i jednu kripost, ka se zove: nezahvalnost. Zato proklet on, ki mora da dojde za manom. Amen.

* * *

Ki od ovih dvih ima pravo?

Ja hoću, da verujem uvek tomu prvomu.

Hrvatska sanja i istina.

Jedne junijske nedilje odpodne, kad se okolo sela gore i doline odzivaju od profulicnoga blaženstva i zbudjaju u našoj duši mladucke čuti i sanje, odšetal sam se u goru. Onde sam se uz lozu legal u travu med klinčace, plave zvončice i drhteće suzice. Zvrhu i okolo mene je vse plulo u beloj žar-koči sunca i se kupalo u duhi junijskoga cveća. I kot sam dugo gledal s otprtimi očima na nebo, mi se je činilo, da se je nebo polako spustilo doli i razlijalo prik zemlje, i otprla mi se je pred dušom na hipac neizmernost sviata. — Lipo je bilo i krasno, da sam čutil, kot kad bi zemlja drhtala pod manom od veselja, a samo srce moje je tucalo jače... Tiho je bilo. Vse je mučalo, kot na svetak u crkvi pri podizanju svetoga Tela.

U gori su se istom črljenile črišnje i višnje. Grojze je cvalo. A med trsji su si guslali cvrčki pirovne note... Ushićen, zgrabljen od lipote dobro uređenih i škurozelenih vinogradov i pijan od slasti dušćih grebenic, sam si počel jačit tiho jačku mojega staroga oca, ku si zajaču samo na veselju (piru):

„Gora, gora, gora j' zelena.

Gdo će tebe, gora, kopat

Kad ja moram marširovat?“

pak:

„Vince, vince, vince j' črljeno...“

I polako kot kad bi se bile ganule zamuknute žice moje duše, jedna za drugom su se zbudile u meni vse tužne i vesele hrvatske jačke, ke sam se naučil kot maljućak dičak od moje majke, kad su u

dužičkih zimskih večerih spevajuć na prelcu preli, ili ke sam si jačil kot mlad junak nedilju s tovaruši po selu. Još i razmišljavati si nisam moral. Nego kot kad razmata divojočica klupko, dokle mu dojde na kraj, tako su se razmatale i od moje duše, od reda do reda, vsakojačke jačke, ke sam jur zdavno zabil bil. Jačke od „Trih ptic“ od „Marka i Jelene“ i mnoge druge ... vse starije ... vse lipše, ke si još znaju samo stari ljudi. Na zadnje su mi na pamet došle samo riči, samo kusici pesam, ke si ne znaju morebiti već ni stari oci. Pak sam počel premišljavati od stare hrvatske prošlosti. Najednoč, a još ni list se nij gibala na hrastu, sam čul tiho šumenje kot sušnjaenje neizmerno dalekih gorah. Najprije nek tiho. Zatim vse jače. Jednoč je glušalo kot igranje tamburic, pak opet kot pevanje nevidljivih korushev iz daljih krajinj. Na zadnje je rulo, kot od vihora zburkano morje ... Onda, u ovom hipcu je moja duša dospila prik Drave, Krasa i Save u domovinu naših prededov — u Primorje. I onde sam zagledal moj stari hrvatski narod.

I vidil sam hrvatske muže, jake i srčene, kot hrasti u lozi, u ke mora trikrat udriči strela dokle se zrušu. Vidil sam hrvatske majke, ke su bile lipse i pobožne, kot madone (Marije) na kipih glasovitoga slikara Rafaela. Gledal sam junake; vsi kot kraljiči, puni života, kot su se vežbali na senokoši u vileskoj igri. Divojke bile su snažne, sramežljive i zdrave kot rosne rože, kađ je kušuje jutarnje sunce. Dica kot rumeni cvet. Čudil sam se nad njihovom narodnom nošnjom, u koj bi je človik bil držal za kneze i kneginje. Poslušal sam njihove jačke ... vidil sam vas narod kot na široko platno naslikan — samo na jedan blažen hipac, ki mi se znam već povrnuti nikada ne će. I duša mi se je najednoč napunila s takovom ljubavom k mojemu rodu, da sam glasno zakriknul od blažene čuti. I na ovo sam se prebudil — ali nažalost, ovo je bila nek sanja.

Sunce se je jur bilo sranilo za štajerske brige. U gori se je zamračivalo. Lice mi je bilo sočno, ne

znam je li od večernje rose, ili od suz veselja. Zbudjen sam bil, ar sam opet s očima vidil, s ušima čul. Ali duša mi se nij mogla osloboditi i razdramiti od slasli krasne sanje, ke je istom uživala. Skočil sam se, hitro, kot srna iz svoga ležaja, i sam bižal, letil domom u malo hrvatsko selo, da objamim moj mili hrvatski rod s neizgovornom ljubavom i pritisnem na prsi.

Kad sam došal u selo, sam se zaliknul. Moja lipa sanja, ka sam još nosil u duši, je skrsnula najednoč, kad sam kričati čul na ulici jednu tuđu jačku, ka se je izlegla iz ust pijanoga komedijanta kade u praterskoj krčmi. Drhtećega srca sam išal bliže i zagledal velik kolobar mladine, u kom su se pari kolovratali na tuđu notu, kakovu je čuli na sajmu pod šatorih. I kot on redovnik ki je prespal u lozi tristo let i kad se je povrnul najzad u kloštar, nij već poznal nikoga, tako i ja skoro već nisam poznal moje selske. Junaki su s potrtimi, starovitimi očima gledali i nisu već nosili po hrvatskoj navadi gizdavi junački ždral za krljačom. A divojke je gđrila raspušćanost i nekakova tuđja moderna nošnja. Njihov hrvatski razgovor je bil pošaran s tuđjimi ričami, kot smetljiva leća. Odnemočan od vkanjenja sam se naslonil na neku stenu i sam je dugo gledal. Iskal sam na njimi poteze onoga staro-starinjega hrvatskoga naroda, koga sam vidil malo prije u sanji. Ali kumaj sam mogal upamet zeti spodobnost ovih dvih pokolenjev. Neki prezdušni čarobnjak, to je jedna kufarstva kultura, je zaljučila pravi — prvotni obraz ovoga naroda i pogrdila ga svojim tuđjim mazom. Splaknul sam se kot Petar, ki je zatajal Kristuša. Ar ja sam kriv ovomu propadanju. **Mi smo vsi krivi...**

Ali moja tužna, prevkanjena duša mi nij dala već mira, nego se je htila čisto osvidočiti od istine. Zato sam stupil u krčmu. Vsi gosti su začudjeni gledali na me, ar sam se dorušil na vrata kotno omamljen od duševne boli. Ovde su sidili kod stolov mnogi muži. Jedni su samo mučali i smirali mutnimi očima prez vsake čuti na dno praznoga stakla. Drugi

su poslušali jednoga tudjinca, ki je bil naredno iz varoša, kot kakovoga proroka, ki im je blaznil u obraz očitne laži. Pak mu nisu razbili glave, nego su mu još božali! ... „Potreni hrasti, zaslipijene ovce!“ — sam si tužno mislil i se okrenul van iz krčme.

Kot sam išal po selu dole, premissijavajuć od ovoga preobraženja i propadanja hrvatskoga naroda, došlo mi je na pamet jedno događanje iz mojega ditiinstva. — Kot školarski dičak sam sidil u lozi uz jednu mlaku. Najednoč čujem iz sulice nujno jaukanje; kričanje kotno plač maljackoga djeteta. Najprvo sam se prenul i sam kanil proteć. Ali pak sam se poufal vendar bliže i zaoblčil med rogozom u mlaki jednu kaču i jednu žabu, kot su se gledale jedna drugu sa strašno pretečenimi očima. Kača se nij ganula, ležala je, kot zlijana iz zelene bronce; oči su joj se svitile, kot žarak ugljen. A žaba se je vse bliže pruzala k njoj i medtim je jaukala žalostno. Dugo si nisam znal razvezati, ča se goda ovde. Ali pak sam počel razumiti, da je urekla kača sa svojimi ostrimi očima žabu, nju ulovila, držala i vukla k sebi tako, da se ova nij mogla već osloboditi moći kače, nego joj znajuć, plačuć puzila u otprta usta. U kratkom času skrsla je u čmaru kače... Bedava žaba — sam sudil pak s difinskom pamećum i se protegnul ravnodušno u travu, kade sam navredi pozabil kaču i žabicu. — Ali danas mi se je činilo, kot kad bi i moj tužni narod isto ovako: znajuć i za pomoć kričuć, ali od prevarljivoga krisenja današnje (tudje!) kulture urečen — polako ali sigurno — lizal u trubac zapadnoga pozoja... „Još samo nekoliko deset let — sam govoril tiho preda se — i mi ćemo se izgubiti.“ I zdvojnost me je popala kad sam pomislil na onu uru, kada smrt iskrči zadnji živi frs primorske gore, kad se zruši poslednji Hrvat u Gradišću u grob.

Onda sam zaoblčil sviću u jednom stanu. Ovo nij ništa zvanarednoga i drugi dan bi bil prošal mirno uza njega. Ali ov večer me je nešto vuklo k ovom svitlini, kot pučnika, ki je zabludil na dužičkom — velikom svitu. K obloku sam stupil i pogledal unutar.

Nasred hiže uz stol je sidila jedna žena uz molitvene knjige. Jedna hrvatska majka je virostovala zvrhu svojega stana i roda. Gledal sam ju i velje sam spoznal u njoj one lipe, rodne i kriptostne majke, ke su mi se skazale u sanji, ke su rodile naš mili narod. Duša mi se je razveselila, kad sam zaoblčil ovu spodobu. Veselo sam se paščil od stana do stana, od obloka do obloka: vsagdir ta isti pogled, isti kip, ... sada sam opet najzad dobil moje ufanje. Pun glasnoga blaženstva bi bil glasno zakriknul u selo: „Hrvati, ne ćemo umrići, dokle imamo ovakove majke!“ — Ne ćemo umrići, ako ostanemo verni sini našega naroda! Živil ćemo, ako ne zafajmo naš narodni duh i karakter, ki nas je obdržal do današnjega dneva! Ostat ćemo — do veka človičanske dobe, ako si ne damo odrizati našega hrvatskoga jezika za volju tudjega!

Staro pokolenje.

— No, ča si povidate? — pitam neki svetlak odpodne muže, ki sidu pred hižom u hladu na jednom debelom panju. Pak se posadim meda nje.

— A ča ćemo si povidati! Mer znate: ovo i ono od minulih časov, ar ovi današnji i tako nisu ništa vridni — odgovori jedan, a drugi mu pravo davaju s glavom.

— Pak ovo sused File su nam ravno sada počeli povidati jednu staru povidajku. Bog zna, je li je istina, ili su si ju nek tako izmislili. No ter kako je bilo dalje, teče! Ali počnite bolje opet od kraja — podražuje neki mladji muž jednoga sedoga starca.

Tetac File ni ne mignu s očima, kotno kad ne bi bili čuli ovo podbadanje „dičakića“, nego si polako zapalu fajfu, ka im se je bila ugasila ovo jur po petiput, pak se k meni obrnu.

— Ste jur bili kada u Železnu? — pitaju važno.
— Bil sam. Jur večkrat.

— I u kaštelskom vrtu ?

— Da, da.

— je spravil negdašnji knez Esterházy jednu veliku ljudsku zabavu. Kako se je zval ta človek po krstnom imenu, vam več ne bi znal povidati. Čekajte, mer će mi znam kašnje doйти na pamet. Ar bit će jur toga uko 60 let. Ja sam bil onda nek još mlad junak, u 16-om ili 17-om letu. Ali takove zabave nisam već vidil u mojem žilku, do danas ne. Pozvana su bila tamo vsa sela naše široke i daleke okolice, kade je god imal ov knez imanija. I dobrodilo se je ljudi, junakov, divojak, mužev i žen na tisuće. Bilo je onde Ugrov iz Esterháza i Endréda, Nimač iz Hijencokoga i Hrvatov od zdola i zgora Soprona; vsi u svojoj narodnoj nošnji, kot nam je bilo zapovidano od kneza. Pak i stari, pokojni kralj, ča je Ferenc Jožef je bil nazoči s kraljicom Elizabetom. Pravo, onda je bil još mlad, kot ovo lve; ali ponle ga već i nisam vidil. No, vsaki narod je imal u vrtu svoje izmireno, zagradjeno mesto. Nasred ovih mestov stal je jedan visok bor, a na vrhuncu vsakoga bora visile su jedne čizme iz najbolje kože, srebrom podkovane, a na škornjah našnorane. Žene ter divojke su vse zazirale kuharom, ki su pekli da i na trih krajih cele vole; ali mi, junaki smo samo na te čizme žmirali, kad je nazadnje gospodar, to je knez sam u kolobare stupil i sprogovoril, da, ki te čizme doli donese, onoga su. Da i dvajsetimi smo najednoč zaskočili na bor, ali i velje smo vsi doli pospadali kot mačke s nagle stene. Onda su nas u red postavili, neka jedan za drugim plaznimo. Ali kad bi bili vi to vidili, ča smo se mi nasmijali! Ar bil je bor na glatko oklaštran i s nekakovim fuskim belim prahom debelo posipan. Človik je zaman po njem grbastal; kumaj je bil da i pedanj visoko od zemlje, se je doli pofuznul kot osa s glatkoga obloka. Nazadnje, kad smo prah jur čisto zgrbastali, se je ugodalo jednemu junaku — mislim, da je bil iz Otave — čizme doli donesti. Bilo je veselja! Ali morete si misliti, kako smo mu bili mi drugi ne-

navidni. Ča štimate, takove čizme! Za tim bilo je još mnogo drugih, šmišnih zabavljanjev. Po obedu pak — ne pametim već, ča vsega dobroga smo pri ovom pojili i popili — smo se na tanac uredili. Vsaki narod je imal svoje mužikaše. Mi naše zibrane dudaše i guslače, Ugri cigane, a Nimci trutare. Pak smo se postavili, vsaki narod na se pod svojom sinbom (lopom). Naše divojke su nek cvale u njihovih uplećah, no, a i med nami, junaki, ki smo bili u hrvatskih haljah (špenzarjih), bilo je nekoliko snažnih, sigurno! Onda su guslači zarizali ter smo počeli tancati. A kralj i kraljica šetali su se s gospodom od kolobara do kolobara ter gledali tanac. Kad su do našega kola došli, smo se mi junaki i divojke vrlo skupazeli. Da i pol ure je stal kralj ovako pred nami i gledal od veselja zažarenim licem kot smo mi junaki skakali lako kot žbukte u strašnu višinu ter se po škornjah šopali, a naše divojke su nas za livu ruku nek brcale, kot kad bi bili iz zraka. Nazadnje su nas vsi vihorno obožali i nigdar ne ču zabiti, kako se je kralj obrnul k hižnomu gospodaru i glasno rekal, da smo ga čuti mogli: „Ovi jaki ljudi s ovim srčenim tancom mi se najbolje vidu.“ Da, ovako je bilo jednoč. A sada — velu tetac File ter se obrnu k mladomu susedu Joži, ki im se pod mustaćih posmihuje — sada velu naši mladi, da nij bil lip ov tanac. Ali ja mislim, da je Ferenc Jožef, ako je bil i kralj, i od tanca ča razumil, ar bil je sam dobar tancoš.

S ovim zamuknu tetac File. Pak počnu drugi muži povidati od pojedinih vrlo ugodanih, razglašenih starih veseljev i hrvatskih navadov. Njihovi oči su se svitili od dike i lipote starih hrvatskih časov, a hrvatske riči su im tekle iz ust čisto kot curi čista pšenica kroz retkosiju. I ja sam se on večer naučil od njih mnogo lipih, jur skoro pozabljenih hrvatskih ričih.

Kad se šecem po selu . . .

Neki dan odpodne, ravno sam slatko drimal na divanu, sam od „Hrvatskih Novin“ dostah pismo, u kom je stalo sledeće: „Dragi prijatelji! Ča spiš?! Srdačno te pozdravlja Urednik.“ — Hm? — sam tignul zaspano s ramenima, i još jednoć: hm? Ali vred sam se razdramil, kad mi je došlo na pamet, da sam obećal gosp. uredniku za Novo Leto sto pretplatnikova, a najavil sam ih samo trinajst. I ko mi se je pamet vse jače vedrila, mi se je čelo vse jače oblačilo. „Kade ću nek u mojem selu još osamdeset sedam pretplatnikov zeti?“ — sam se pitah s teškom skrblijum. Najradje bi se bil opet protegnul i dalje spal. Ali ovo oštiro u oči mećanje me je gnjavilo ko tvrdha podglavača. Postavil sam se pred oblok. Vani si je fućkal zimski vetar, godina je šopatala po obloku. Dugo sam gledal tupo prez vsake misli van i sam čekal na nešto, ča nij htilo doći. „Eh — sam si mislil nazadnje — kad brig ne će k Mohamedu, mora Mohamed na brig — veli jedna turska poslo-vica. Pojt ću sam po hižah, mer me ne ćeđu pojisti.“

Zasukal sam si plundre, palicu zel u ruku, 100 kusicev „Hrvatskih Novin“ pod pazuh, i sam se odpravil po selu. Ali uz krčmu grede sam se nuřar ufrknul i sam hitro tri decije sifknul, da budem srčeni-ji u borbi proti „vetarnih malinov“. Zatim sam se velje krenul u prvi stan.

— Dobar večer teta Reza i tetac Ive!

— Bog daj. Ča ste nam donesli, gospodine? — me primu teta Reza s velikim veseljem.

— Hrvatske Novine.

— Ča? . . .

— Hrvatske cajtunge!

— Tako? Ja reko . . . No, sedite se mrvu kod nas. Pak ćete naše letošnje vino kušati.

Jur su mi hitro otrili jedan stolac s kukljinom (fertuhom) i zgrabili za prašno staklo na stoljaci. Ja sam je zastavljah.

— Nekate se truditi. Nego odgovorite mi: ćete si je zeti?

— A ča stoju?

— Na četvrt leta samo 8 tisuć korun — odgovorim i špotljivo razvučem usta.

— Kako velite?

— Na fertl leta 8 tisuć!

— To je preveć! — se zaliknu.

— Preveć? — zakriknem još jače začudjeno.

To je nek dva litare mlaka!

— Da, ali jur tri misece ništ ne dojmimo.

— Onda dajte šest jaj!

— Jur nam vsu zimu ništ ne nesu kokoše!

— Ali — reko nazadnje s ljubezno smijućim obrazom — neka tetac prišporu vsaki četvrt leta dvakrať tri decije vina. Toliko su vam sigurno vridne Hrvatske Novine! — Nato zamuknu i na dug čas je vse liho. Oni dva diboko premišljavajuć gledaju na tla i ja sam im poznal, da bi me se jur najradje zbavili. Ali ja sam čvrsto koť zabit sidil na stolcu i sam s velikim zanimanjem brojil rožice na plafonu.

— No, ča si misliš, Ive — pitaju nazadnje teta — ćemo si je zeti?

— Ča ja znam?

— Bi si je znam vindar zeli, ne?

— A zam si je, ako ćeš!

— Čemo si je ada zeti. Mer nam ne će škoditi . . .

— Ča ja marim — brznu s glavom tetac k teti. — Pak kada se mora platiti? — pitaju čemerne volje.

— Najbolje bi bilo velje — odgovorim s najdragoljubljenijim licem.

— Hm! Imaš ča drobnih, mati?

— Nimmam. A ti?

— Ja još manje! — ter dugo fuffjaju u žepu. Sada opet nastane tiho. Ja čekam ter gladim mačku, ka mi se je sela na krilo.

— No poj poglej u prvu hižu, ako ča najdeš u ormaru — velu pak tetac — — —

— Ovo je još bilo nešto — dojdite najzad teta Reza, ter mi zbroju pineze u šaku.

— Zahvalim — velim. — S Bogom ostante!

— S Bogom! — odgovoru kratko — pak gledaju za manom kot za fiškalom, ki im je svukal kožu.

A ja, kad sam jur zvana vrat, diboko zdahnem kot vojak, ki je istom izašal čitovat iz ognja. Ali čuim, da mi srčenost sfaljuje. „Moram si pukšu opet nabit“ — si mislim, ter se još jednoč obrnem na tri decije. Pak se za jednu lesu dalje odšecem.

— No, ča si kuhate? — pitam posmihovajuć, kad se kroz niska vrata poškuljim u kuhinju.

— A žgance teplim od podneva — odgovoru teta Marta i si hitro otaru ruke, kad me prepoznaju. Zdravi bili! Kako je to, da ste nas došli pohoditi?

— Donesal sam vam ča štati. Hrvatske Novine!

— Bože! Nekatate me trapati. Ča si mislite? Mi nimamo lazno! Ja moram vsenek bižati po stanu, a on je cel dan u lozi...

— Ali na večer! — im presičem.

— Aj, na večer se najradje ležemo, ar smo uvek jako trudni.

— Pak ča novine pišu je zvečega laž — zasiče u razgovor muž, ki nas je na striji čul i sada stupil u vežu.

Sada me počnu žena i muž na dva kraje stiskati. Dugo se pregovaramo, dokle im razvežem, da je velika razlika med jednimi i drugimi novinami; da mora i jedan seljak, ako je kako zvijan, novine štati, ako kani korak držati s današnjim časom, i ne smi biti zadovoljan nek s tim, ča nedilju u krčmi čuje od opravnikov (agentov) židovskih novin.

— Mer imate skoro pravo — se podaju nazadnje. — Ali mi dva stari već ne vidimo štati, a očalji su danas jako dragi.

— Ali imate pun stan mladih ljudi. Ovi imaju sigurno dobre oči — pregovorim.

— Aj, dajte mi mira! Ova mladina već nij kot smo mi jednoč bili. Najradje se neg stiplju na večer

ter noriju načinjaju. Ali da vas ne zbanujemo, čemo si, u ime božje, zeti te novine — odluču teta i s ovim me otpustu.

„Laglje je jednoga stagića uloviti na lepak“ — sam si mislil, kad sam po dvoru van išal. „Ali ako se kola ne čedu odsebe gibati, se moraju vući“ — sam sâm sebe nagovaral i jur sam na treh vratih potucal —

— Herrein! — gluši iznutra.

— Sam došal, da vas pitam, je li čete na Hrvatske Novine pretplatiti.

— Kad bi to bile nimškel!... Ali mi ne znamo hrvatski štati — se zgovaraju ovde.

— Ako ne znate, se naučite! Kot ja znam, ste vi Hrvati — odgovorim jalno i oštro.

— Mer je tako. Ali ove novine ne pišu po našem jeziku.

— Istina je — velim, ar kad bi po vašu pisale, ko bi morala biti vsaka druga rič nimška. Ali nek naviknuti se morate na nje. Preštite si je vsaku nedilju i čete je razumiti. Zalno bi bilo...

— No, dajte je — zamnje nazadnje muž. Mer tu cenu je sam papir vridan. Pak da i vi budete imali ča gšeffa!

— Lip „gšeff“ — sam vani brundal preda se srdito. Radje bi išal snig razbrcivati ili vinograd kopati.

Med ovim se je i zaškurilo. Lampuš sam si našgal i s lampušem iskal Hrvate. Išal sam iz jednoga stana u drugoga. Iz jednoga sam veselo, a iz drugoga tužno izašal. Bilo ih je, ki su me lakodušno otravili, ali mnogi su nek po stolu tropili i rekli: „Mer smo Hrvati!“ i rado su prijeli novine. I ovih bilo je već.

Kad sam na kraj sela došal s punom mošnjom i nabitom glavom, sam ovako u sebi mislil: „Prija-telji, delaći hrvatske kulture, na ovom polju je još mnogo dela!“

Poslidnji Hrvat.

M e l o d r a m a u p r o z i .

Nek zrušil se je.

Kot kad se prehitli najednoč i nenadijano večstoletni, črvotočni stari hrast. Tako se je zrušil nasred svojega vinograda. Ravno kad mu je privežival cvatuće grebenice.

Četiri jaki muži su ga zeli na ruke i odnesli domom. „A težak je — veli jedan od njih — kot kad bi imal pet vekov na hrptu.

Susede su mu se ponudjale dobrovoljno:

— Cemo vam pojt po vračitelja, tetac.

On samo mahne s rukom, kot kapitan, komu prosidje brod:

— Ne... Nekate... Jur je zaman... Nek farnika... duhovnoga oca mi zovite.

U selu na dolnjem kraju umira jedan starac. Poslidnji Hrvat Pavlovoga Sela. Uz stelju betežnika kleči samo jedna mlada divojčica, sirota. Njegova unuka. Rod njegovoga kolena. Ali nje ime i jezik već nij hrvatski.

U hiži je svetačno i pobožno tiho kot u nekoj prostoj kolibi (kućici), ku je malo prije ostavil kraljevski gost. Betežnik leži mirno, zaprtimi očima. Ali usnice mu se gibaju. Moli...

A vani jaču, jujukaju vrtljaci i senokoše. Stari orih pred hižom, koga je nekada posadil starac, pijano-veselo maše simo-tamo s glavom na nofu protulica kot pirovni otac na sinovom veselju. Kroz otprti oblok vidit je kot širok, zelen trak cvatuću goru.

I starac, kot kad bi bil najednoč zadahnul duhu vinogradov, otpre oči.

— Helena...

— Stari otac...

— Kade si, dite?

— Ovo sam, stari otac. Ovo, uz Vašu stelju.

— 12 —

— Daj mi tvoju ruku. Čvrsto mi ju sfisni. Tako. Pak mi povij, reci od srca: Poštuješ ti mene, umirajućega starca?

— O, zač me nek ovako pitate, dragi stari otac?

— Onda mi obečaj, obečaj tvojemu staromu ocu, da ne ćeš dati iskrčiti vinograda.

— Običem, stari otac.

— Da ćeš ga ljubiti, gajiti i delati kot sam ga ja....

— Ču ga, o rado!

— A onomu božjemu drivcu zdola pod slivljem, znaš?...

— Znam, dobro...

— Ne daj poginuti. Iz njega mi splefi na vsaki Mrtvih God venac na grob.

— Ali, vi ne smíte još umriti, moj jedini stari otac!... Ča ću ja, sirota! — zaplakne gorko divojčica ter se hiti prik stelje betežnika.

— Moram, dite... Moji danki su iscurili... Ali ne plači se. Če Bog jur poslati po te koga muža, vrloga, jakoga, ki se bude skrbil za te nadalje — zdahne starac klonjeno, ali prez žuhkoće ter gladi ljubezno svojimi drhtećimi rukami guste, črne vlase divojčice.

Vani se zaoblači. Vetar se zgrabi za stari orih ter ga jalno strese za glavu, da se ov najednoč raztrizni. Pak se prigne điboko i škuro prik oblaka — u hiži nastane na hip tamno — i švizne s kićem po staklu. Većputi, glasno kot kad bi duhi tropali po obloku. U očima betežnika zasviti sada nekakov otajni, smrtni plamen; nastavi se na stelji i preminjenim, nestirpljenim glasom zapovi divojki:

— Otpri ta ormar, Helena!

Divojčica pogleda široko i nerazumeći staroga oca svojimi zaplakanimi očima.

— Da. Nek otpri ga. I znami van moju pratež. Hrvatsku pratež... Hlače i prsluk s onimi velikimi svitlimi gumbami i plašč. Da, to su. Prostri je simo na stol, da je još jednoč vidim. Tako. — U ovoj prateži sam prisegal s tvojom starom materom...

— 13 —

Dugo je toga, pedesetpet let. U ovu pratež ćeš me ublić, Helena, kad umrem . . .

Divojčica bi opet pregovorila. Ali stari orih pogleda sada još škurije na oblok ter udri opet jednoč, dvakrat po njemu. I betežnik još glasnije potiribuje:

— Sada poglej za tram, Helena. Na njem ćeš najti jedne stare molitvene knjige. Moje hrvatske knjige. Imaš je? . . . S ovimi sam išal negda kot mlad muž nedilju k hrvatskoj maši . . . Te knjige ćeš mi vrc u les pod glavu . . . Da me sprohodu! — zaplakne starac.

Pak spade najzad na vankuš (poglavaču). Potezi obraza mu se polako razglatku. I kročkim, tihim glasom — kot kad bi nek u sebi govoril — sledi dalje.

— Pak ćeš pojti u susedski P. Onde ćeš pitati za staroga školnika, s onom lipom belom bradom. Ter ćeš ga prositi — lipo ga prosil! — da me dojde spričati. Kad te pak pita, koga ili kako da spriča, onda ćeš mu nek povidati ovo pripetenje ter ćeš mu reć, da si je čula od tvojega staroga oca.

Stari orih vani zamukne na hip, kod da posluš-kuje gospodara, pak počne po tiho šušnjati, kašnje vse jače . . .

...»Živila je pred već sto letih, daleko, onde kade morje šumi, jedna dobra i bogata mati. Živila srićno, blaženo svojimi trimi sini. Ali došal je neprijatelj, silni pogan i popalil joj stan, opustošil polje i umoril jednoga sina. I bila je potribčina majke velika; ali još veća nje tuga . . . Drugi sin ostal je doma, da batri majku i novogradi oćev stan, a tretji, ar nij bilo doma već za njega kruha, si je isprosil majkin blagoslov i dal materi ter bratu s Bogom, s Bogom na vseveke. Pak si je obisil torbu i prošal po svitu. Pregazil je dvi široke reke i jedan visok, pust brig i kad je dospil opet na ravnicu, kakovu je ljubil doma, se je sredil kod gospodara one zemlje za slugu. Gospodin obljudil je vred vrloga, poštenoga, delovnoga slugu, zel ga za svoga sina i otkrojil mu jednu celu krajinu, s lipim, tustim poljem i širokimi gorami. I rodil je ovde mnoge sine i kćere, raširil daleko

svoje pokolenje, zdrav i kripofstan rod i glušale su njihove jačke od Drave do na onkraj Dunaja. — Ponle je prošlo četira sto let. I narod — božje čudo! — živi još danas. Ali mnogi njihovi sini su se izneverili, druge je požrknul veliki svit, a tretji ginu u razsipa-nosti od tuge, ar ne čuju već u njihovih selih mili glas njihovih bratov . . . Povi školniku, Helena reci mu, da je bil tvoj stari otac u Pavlovom Selu posljednji potomac toga primorskoga hrvatskoga junaka. — — — I povidajka je van . . . završi žuhko starac.

Jur neg teško odiše. Obraz mu preminja boju. I kumaj da ga je čiti kako zašušlja: „Dokle još, Bože, o dokle . . .?“ Pak zapre oči i čeka na smrt . . .

Divojčica se prigne prik njega i čini joj se da spi. Ali nek na četvrt ure.

Ar sad se betežnik najjednoč strese, sprogleda strašno ter se skoči na stelji kotno na smrt nastri-ljen lav.

— Vidiš ga? Vidiš ga? — hrajje i kaže drihte-ćom rukom.

— Koga? Kade? Stari otac? — zajaukne divi-čica i zima joj proteče po hrptu.

— Toga! Ono! Ono!

— Ovde nij nikoga u hiži! . . . O Marija pomoz!

— Onda mi se je nek sanjalo . . . Ah! —

odahne diboko i premućeno betežnik. Ali strašna sanja je bilal . . . Sirahovita! — zaskuči po dugljem času. — Kot sam išal po gori, ono, kot se iz staze

pod naše slivlje krenemo, začujem iz našega vino-grada plač i jaukanje . . . Popašćim se i vidim, da stoji nasred vinograda jedan čovik. Da, jedan čovik.

Velik kot topol i mrzak kot — — —, ter siće trse s nekom strašnom sikirom . . . Siće je, jednoga za dru-gim . . . I kot idem bliže, vidim — o strahoća — da

ima vsaki trs glavu. A te glave, Helena, te glave su bili moji vřnjaki, hrvatski muž iz Pavlovoga Sela . . .

I nek stojim za njim i drhćem kot šiba. Ali dotak-nuti se ga ne ufam . . . A trsil nek jauču ter se rušu pod njegovom sikirom, jedan za drugim . . . Pak dojde do zadnjega . . . A ta sam bil — ja! . . . Jur se

je zamahnul — — — O, joj, Helena! Helena! — — —
Vidiš ga? — — — Jur je opet ovde — — — Ono — — —
— — — Joj! — — — Jur zdiže sikiru — — — O, moj vino-
grad! — — — Moj rod! — — — Ah — — —
Ovo — — — je — — — smrt — — —

Stari orih ruje pod oblokom kot lovački pas
(kucak) uz mrtvo telo svojega gospodara.

U gori zašumi — ili se nek tako čini? — kot
kad se šereg gavranov zdigne prik loze: U ovom
hipcu su ostavile hrvatske vile njihove vrhe...

Za uru je opet vse tiho. I orihovo drivo muči.
Sunce još progleda na hip ispod oblakov i prilje
nego bi zašlo za brige, konstatira, da stoji još svit.
Kot čer i pred tisuć letih.

U crikvi zazvoni mali zvon.

Jedan dičakić se prebudi iz sna i splašeno pita:
„Majka, ča je ovo? Zač zvonu?“ „Spavaj nek sinak,
mirno. Ništ nij. Samo jedan stari človik je umro na
dolnjem kraju.“

U selu u jednom stanu oplakuje jedna divojčica
staroga oca, a Hrvata već nigdor...

Badnjak Hrvatske Majke.

Naredila je lipo božićno drivo. Zaran; velje kot
se je počelo zamračivati.

I postavila je na stari črvotočni hrastovi stol
nasred uboge kuće.

A hižu je polag starinje hrvatske navade zaka-
dila dušecim tamjanom.

Medtim se je bilo jur zizma zaškurilo. Pod
vratih su jur glušale milotne božićne jačke malih
pastiricev.

Onda se je opravila. Oblikla se je svoju naj-
dražu črnu svetačnu pratež. Za vrat si je obisila jedne

koralne gjunge, jedino jerbinstvo svoga plemena. I
lipa je bila, lipa kot kraljica.

Pak je nažgala sviće na božićnom drivu i sela
se za stol, sama. Zela u ruke molitvene knjige i po-
čela moliti.

Ali vreda je opet zaprla molitvenik i zamišljena
prekrižila ruke prik njega. I ovako je gledala preda se.
Čekala je.

Bože, na koga?

Čekala je, Majka, na sine i kćere! Da čedu
dojti i s Majkom skupa vršiti u rodnoj kući božićne
svetke.

Čekala je, a znala je, da čeka zaman. To su
joj povidala pisma nje sinov, ka su ležala u red po-
metana u ladicici stola.

Jur je ta pisma, jedno kot i drugo preštala da
i devetkrat. Ali nij hila verovači vlašćim očimam. Ot-
prla je stol, zela je nje u ruke sada po desetiput i
počela štati.

I još je bilo tako kot je prviput razumila...

Nut, prvi sin se udvorno zgovara, da mu nij
moguće dojti k Majki, ar mu to ne dopušća služba;
njegova egzistencija bila bi u pogibelji.

Drugi odbija poziv Majke s tim, da on nij vo-
ljan polag svojega stališa i više inteligencije, da se
sede za jedan stol sa svojimi ostalimi braći.

Ovo pismo je osebito ubolo majku u srce.

Treti jur porugljivo odgovara, to kaže i njegovo
neuredno, hitro načečkano pismo, da već ne more
trpiti tu svetu, tamjanovu duhu domaće kuće. On je
pozvan na badnjak u bolje društvo.

A četrti, peti, šesti? Oni nisu ni odgovorili. Jur
već let ništ ne pišu domom.

Ovako je ostala Majka na badnjak sama.

Medtim su bile sviće na jelvi i izgorile. A Majka
je smirala još uvek staklenimi očima u vanjsku škurinu.

Kad su prviput zazvonili na polnoćicu, se je
prebudila kotno iz teškoga, dibokoga sna i kad se
našla nasred svoje hiže sama, se je od neizrečene
tuge srušila na stari stol.

Ali ova nje slabost durala je samo jedan hip. U dojučem hipu je jur prevelika majkina ljubav i vera preobladala tugu srca. Ter je nek zdahnula!
„Bože, more biti, da dojdu — k letu.“

Senzacije pajngertskoga svetka.

- Nu, Mate, šti der ti te tablice. Ti bolje vidiš!
— ... Ödenburg... Uzlop... Veliki Borištof... Mali Borištof... Sušeyo... Dolnja Pulja... Nova Gora... Nova Gora? Čuješ, Ive, kaj je to?
— A Bog višnji bi ti znal povidati. Za Črnu Goru znam. Ta je kaj va Bosniji. Ali Nova Gora...
— Ti mi moreš povidat, kaj je Črna Gora, kad nisi bil onde... Ali ja sam se dost naplaznil tih črnih brigov, va boji. Ali za Novu Goru...
— Nova Gora... Ti, to ti je još i lipo ime! Meni se jako vidi. A najbolje med vsimi ovimi seli. Pak, zaman nij' to „Gora“. Tote će bit i dobroga vina, ne misliš?
— A naredno... Ali, Nova Gora... vindar bi rado znal, kaj to more ležat.
— A glej, ovo ide jedan gospodin, čemo ga pitat... Prosim, gospodine, prez zbantovanja, kaj je Nova Gora?
— Naonkraj Sambotela.
— Ču teremtete! Si čul, sused, naonkraj Sambotela! To j' morala bit ljubav, ka je ove simo donesla!
— No, za istinu. Ti su se morali danas rano stat.
— Ča, danas. Još čer, sused, još čer!
— Ej da!
— Kad ti ja velim! Mer sam bil jur večkrat u Sambotelu po konje, ter znam. A to je još naonkraj Sambotela.
— Hm. Ati to je onda vindar jako lipo bilo od njih, da su nas došli iz takove daljine pohodit.

— To se zna. Vidiš, ti Hrvati su ča pokazali. Ne kot jedni naši selski ljudi, ki su se jus danas za peč sranili.

- Krčmar, daj nam još pol litara!
— Ej, ostavi, svak, bi išli jur domom!
— Ča, domom? Danas ne! Sad čemo se jednoč razveselit, kad je danas kod nas bilo tako lipo.
— A mer, čuješ, svak, i bilo je lipo! Hvala Bogu i vrime nam je služilo.
— No, kot velim, meni se je duša čisto razveselila. A ča se je tebi najbolje vidilo?
— A skoro ti ne bi znal povidat!... Ali vindar! Znaš ča? Kad su si Soprončani po hrvatsku jačili.
— Čuješ, za istinu! To je bilo najednoč za smijat i za plakat. Škoda, da vsi ti lipi ljudi nisu bili Hrvati.
— Ali pokazali su, kako se da i po hrvatsku lipo jačit.
— To su pokazali, da! Ar je bilo ovde Hrvatov, ki su si jačili po vsakorjačku, nek po hrvatsku ne.
— Je, je. No mer... Eh! Prosit!

Opaske iz kuta.

U Malom Borištofu.

- No, ča ti se vidi ta zastava, Jule?
— Mer mi se još vidi. Ali poglej nek ti tu našu divojku, ono!
— Da, mer ju vidim. Ono u zelenom.
— Da, ali znaš, ča me je to vse stalo?
— No ter ča! Mer je lipo. A najlipša je med vsimi, ako ču istinu povidati.
— Morebiti, ali zato je to vsejedno strašno.
— Ej, ča se zato. Mer imaš!
— Imam, imam, ali ča je preveć, to je preveć!

— Da je preveć! Koliko puti je ovakovoga ča kod nas, reci! Vsakih sto let.

— Mer da, ali...

— Aj muči ter je dobro!... Poglej nek ti tu lipotu! Od ovoga današnjega dana čedu još i naše dice dica znati povidati.

— Ča je, Jandre, kamo si se to tako zamislil?
— A kad mi se ovo jako, jako lipo vidi.

— Ča?
— A da je ta naša zastavna mati ovako nek jedna selska žena, jedna od naših mladih materah.

— Da...
— Ar glej nek, Šime. Ja sam ti jur bil mnogo po svitu. Vidil sam jur ovakove svečanosti već kade na selih, na Ugrih i na Nimcih. Pak ča češ onde viditi? Da su kod ovakovih prilik, kad selska društva blagoslavljaju zastave, zvečega kakove visoko rodjene gospe, grofice ter vse takove zastavne matere. A ja bi rekal, da se to nikarko ne slaže skupa. To mi se tako smišno vidi, kotno kad bi si jedan pišak zasadił na glavu generalovu krljaču s onimi zelenimi peri. Mer si i ti bil vojak ter znaš.

— Mer skoro.

— A vidiš, ova naša je jedna selska, jedna Hrvatica. Ovo je bila dobra misal, a mar gdo si ju je izmislil.

— Čuješ, ti imaš pravo.

— Pak si ju čul, kad je govorila. Kako srdačno su joj gladile riči tu zastavu. Kotno kad prava mali govori k ditetu.

— Da, to se je i meni jako vidilo.

— To je zato, kad je ona naša ter razumi i ljubi to, ča je naše. A kod onih drugih, velikih, je to vse nek parada. Ništa drugo.

Hrvata velika tuga.

U dolnjem Gradišću, onde med gorami, je jedno hrvatsko selo.

U njem stanuju jako vrli ljudi i jako dobri Hrvati. I po njihovih dvorih, ležećih po brižićih i dolinah, se posmihuje zadovoljnost i mir pobožnih, dobrovoljnih ljudi.

Nek jednu tugu imaju. Veliku tugu.

Manjka im hrvatski školnik. Zamuknule su im orgule u crkvi. Stoper nek da i pred nekolikimi tadjni, ali njim se čini, da je prošla ponle jur cela vekovečnost. I kad se vsaki dan skupaspravu u crkvi, jaču od težine zatupljenim grlom njihove milotne melodije — prez orgulov.

Javilo se je mer k njim već školnikov. Školnikov tudjega jezika, oni ne čedu odibirat. Ne i ne! Dokle im ne pošalje Bog školnika Hrvata.

Stalo se je nezdavno, da je pohodil jedan hrvatski školnik svojim tovarušem ovo krasno ležeće selo na Gori. Stranci (tudjinci) dali bi mnogo pinez, kad bi znali za ovo krasno malo mesto.

I ljudi, ki su uprav poslovali na polju i vidili putnike, ostavili su njihovo delo ter si veselo mahali jedan drugomu.

A jedan starac, oreći na laptu i zagledajući izdaleka školnika i njegovoga druga, zastavi plug i dočeka putnike. Pak kad začuje njihovo „Hvaljen budi...“ po hrvatsku, sprogovori kot nadahnjen od Duha:

„Na vseveke Amen, gospodine školnik.“
Ter stoji nasred laptu prignut i gologlav i otajno ufanje drhće u njegovom glasu kad zapita:

— Ste nas došli pogledati, gospodine?

— Da.

— Bog daj, da bi Vam se kod nas vse najbolje vidilo i da bi nam ostali — zdahne starac diboko i prevelikom srdačnošćum.

Školniku i njegovomu tovarušu pade jedna tepla suza iz očiju.

A starac, jedan hrvatski patriarka, drži još uvek krnjaču u ruki i sprohaja putnike željnim pogledom, dokle se ne krenu u selo. Pak veselije zgrabi opet za plug.

II.

Hajdi na Ugre.

— Pak da se budeš dobro držal, Tomac!

— A gospodara posluhni, Pave!

— Čemernoga tovaruštva se čuvajte!

— A i molit ne zabite vsaki dan!

— Da, da — smo mrijali preda se teškim srcem i klonjenom glavom pak smo diboko zdahnuli i opravili se, ja i tovaruš Pave, po stazi med poljem. A naše majke su još da i nekoliko minut gledale za nami za vrlih od škadnja, pak su si otrle oči s kukljinom i se dale po vrtu domom.

Ali još nismo bili načinili pedeset korakov, kad su Pavina mati dotekli opet najzad za škadanj.

— Paaaave!

— Čal?

— S Bogom dite! Pak da nam ne zabiš pisat, kad dojdete tamo!...

— Da, no!... Mer ne ću! — odbrizne Pave nestrpljivo pak veli meni:

— Zrinimo se sad malo ter ćemo se sranit za tu pšenicu, ono najper, da nas ne vidu, ar ćedu do-teć još desetputi za nami.

Ovo je nek rekao, ar se je kanil junačit pred manom. Ali, zapravo, kako rado bi bil vidil on s manom skupa još jednoč i desetputi majku, oca, vas stan!... Poznal sam mu ovo na nosu, a i on meni. Ter nismo bižali. Nek smo obisili glave i išli nimo, fulo kotno na pamet jedan za drugim po uskoj stazi; ali ne bi se bili jedan pred drugim najzad ogledali ili suzu spustili ni za vse selo.

Na koncu maja je bilo. Polije je cvalo i dušalo, a škrijanac mali si je veselo peval u višini. Ali danas

bi mu se bili najradje hitili gori s kamenom. Ča nek blebeće, čvaljan, kad mi moramo projt! Ter smo srdito odbijali s palicom kiticam glavice. Pak ova staza, kako grambava, hrgava je danas! Človik se vsevelje potpikne vač-tač. „Jur, jur ope!“ — zavrísne tovaruš Pave, ter se ulovi za palac. Ja se moram ne-hotéc nasmijsati, od čega mi malo odlane tuga i jur boljše volje zapitam:

— Ti je teško, Pave?
— Aj, muči, ne! Je znam tebi?
— Zač? Mer i drugi moraju pojt služít.
— Da, glej, čer su odvukli Baturinoga Šimu njihova mati na Štajere. A i File Pelkin mora pojt na tajedan.

— No vidiš! Pak još i na Štajere, kade moraju vsenek debelu supu jíst.

— A ča na Ugrih ne kuhaju debele supe?

— Ne. Naš otac su rekli, da si Ugri vsaki dan guljaš.

— Za istinu? Ču haj! — zajujukne Pave, obraz mu se razvedri, tuga nam olupme i najednoč se obadva nasmiijemo tako zdravo i veselo, kotno kad bi se spravljali na kiritof. Pave poskoči, zdigne palicu u ruki kot babac barilo ter si jur i jači: „Kiritof je, ne štentajmo, dobro će nam pojt, to znajmo.“ Pak se smaknemo po stazi, a svežnji (pindžini) nam veselo šobaču na hrplu.

Ja peljam, ar poznam put. Pred trimi tajedni sam bil s ocem u Sambotelu na sajmu. Putem naj-zad su nam otac preskrbili dvoja mesta u Herimbi; sada je nek moramo posest. Bližnji cilj našega putovanja je Kiseg, kade moramo na večer u $\frac{1}{2}$ 8 na vlak stupit. Sada je stoper pol deseta dopodne. Do Kisega imamo dobrih pet ur hoditi.

Kot šuševskega Antona jur prekine Pave Ginz-lerovu jačku ter se sede.

— Ča kaniš? — ga pitam.

— Rado b' znal, ča su mi nek naša mat vsega napokali.

— Ako se pak ali zakasnimo!

— Ej, dost ćemo dospit. Još nij podne.
— Mer ja ne marim. No ko der, razveži rubac!
— Nek polako... Jedna košulja, gaće... Ovo j' vse ništa. Aha, glej! Pogače s ucvarkih, jedno rebro pak buhtlji slivami. Češ jednoga?

— Ne; čekaj! Prlje ču i ja razmotat moj rubac; pak ćemo se minjati... Košulja, plundre, to isto. Ali sada! Kus slanine, lepanj sirom, s orihi savnice... Ča ćeš?

— Ti mi daj sirom lepnja, a ja ču ti dati dvi pogače.

— No na! Ali ča ćemo jur sada počet jíst? —
— Zač ne? Ja sam gladan.

— Mer i ja. Nek ča ćemo ovako vse potrošiti do Kisega, a naša mati su mi rekli, da odnesem i gospodarici mrvu kušati s orihi savnice.

— Ako nam ča ostane! — zaključí Pave.

Pak se protegnemo u travi na trbuh. A svetí Anton s malim Jezušem na rukah gleda miljano doli na nas.

— No sad hodmo! — zdignem se po času.

— Stoj der još mrvu! Ne bi i to rebro kušali?

— Da, vse na jednoč! Ča ćeš pak na podne?

— No onda hajdi!... Kako to ide dalje ta

jačka?... „Kad su se jednoč bili na jili i napili...“

Opet načinimo par korakov. Najednoč si ja zgra-

bim za žep, ter zaviknem kočno koga je osa ubola.

— Jej no, Pave! Znaš, ča sam si zabil?

— Ča?

— Moju hitajku.

— No ter...?

— Idem si najzad po nju. Ti ćeš dotle čuvati ovde na moje culo.

— Da, ča štimaš, da sam se norih gliv! Češ si načinit drugu, kad zajdemo tamo.

— No, onda se nek pašćimo!

No, nismo se dugo pašćili. Sada Pavi dojde ča na pamet.

— Postani der mrvu! Bi si morali prebrojiti pineze. Koliko su tebi sobom dali?

— Tridesetpet krajcarov.
 — Meni četrdeset.
 — No, onda, ča ćeš je brojiti, kad i tako znaš na pamet?
 — Da, ako sam se vkanil, ili mi se je putem ča strunilo van?
 — Ter se sedemo na bentu uz jarak.
 — Ti ča fali?
 — Ništa. A tebi?
 — I meni ne. Ali Pere Tomačev mi je ostal dva krajcare dužan, još od Vazam, kad smo se va jaja hitali.
 — Hm, mer te ne ćeš već vidit! ... A ča stoji železnica do Velike Genče?
 — Dvajset krajcarov.
 — Onda će meni ostat još dvajset, a tebi pet-najst. Ča ćemo si za 'vo kupiti?
 — To ćemo viditi u Kisegu. Onda je puno lipoga dugovanja. Projdući put sam vidil va jednom obluku jedne rajle (guslice). Te mi pačkadu.
 — Onda nimaš dost pinez!
 — Čemo pitat.
 — Pak se podignemo i idemo veselo dalje, dokle se Pave opet ne zagleda u nešto.
 — Jej, Tomac! Vidiš toga človika, ono va kucorici. Ča to drži va ruki? Pukšu?
 — Ej, to nij človik! To je ded (strašilo) iz krpilja.
 — A mer nij ded!
 — A mer je!
 — Čemo se vadljat!
 — Zač?
 — Za deset ždunjkov.
 — Dobro je. Poj tako pogledat!
 — Ja ne idem. Poj ti!
 — Zač? Se ga znam bojiš?
 — Ne. Ali ti si se vadljat.
 — Pave otiđe pak dojde s dužičkim nosom najzad.
 — No, ča je?
 — Ded!

— Aha! Onda se nek prigni!
 — Ter sam mu odmiril deset ždunjkov (udarcev) na hrbat, da je nek stenjal pod njimi ter se nagražal: „Čekaj, mer ćeš je još dostat najzad!“

S ovakovimi i drugačijimi pačkami i stankami smo nastavljali naš put dalje med poljem, po tvrdoj cesti i kroz mnoga sela. Išli pak opet postali. Išli ko na nogah, ko na rukah. Svadili se i opet pomirili. Hitali u vrepce, dražili kucke po selih, vaganjali mačke, skubli se s dicom pak vsakih sto korakov se seli, razmotali culo i „obedvali“ — po deveti i deseti put. Ter je bilo jur kasno odpodne, kad smo dospili u zadnje selo pod kisečkim brigom. Ovde smo jur bili skoro upišali i zato vseljeje postajali nasred puta i dugo zazirali u kolovajke i otprte dvore.

Pred jednom prodavalnicom se Pave najednoč hitro prigne, vrže stisnutu ruku za hrbat, ter mi drhteći od veselja pošušija u uho, ali prije se ogleda na livo i na desno:

— Znaš, ča sam našal, Tomac?

— Jedan seksar?!

— Nisi uganjal.

— Onda dukat!

— Ne!

— Da ča?

— Jedan cigaret!

— Aaa! Ko der... Zaistinu! Onda se paščimo, da dojdemo iz sela van!

Noge su nam se odmah uživile i na tri skoke smo jur zvana sela. Onda se počučnemo u jarak i si počnemo zapaljivati svićicom, ku sam ja izroval nekud iz prsluka. Ali još nismo potegnuli vsaki trikrat, kad se od odzad negdo zarupi na nas:

— Čete velje hitit ta cigaret!

Na ov glas ja hitro useknem cigaret u špenzar pak — kot se skočimo, tako i ostanemo, ukamenjeni kotno Lotova žena. Jedan človik gospodskoga oblika, ali na pogizad strašniji nego goruća Sodoma, je stal pred nami, u plundrah, ruke prekrižene na hrptu i s

palicom. „Joj nam — smo si mislili jedan i drugi — ovo su školnik!“

— Odakle ste, dobrijači? — zapita, a naša lica se zažaru kotno črpnjeni lonci uz plamen.

— Iz M... — je naš najpokorniji odgovor.

— Pak kamo idete?

— Kiseg.

— A ča ste sad ovde činili?

— ...
— Da si zapametite! — veli naš sudac. S ovim nas zahusti za uši, jednoga s livom, drugoga s desnom, zdigne nas i strese, da smo „Beč vidili“. Pak nas još jednoč brzine škuro s očima i olide. A mi smo se otpružali s mesta kot poparene lesice. U očima su nam sidile teple suze pokore. Ali ovo je stoper bila nek človiča kaštiga.

Ar za nekoliko korakov dalje se Pave najjednoč ulovi za trbuh, užui kot vosak, oči mu se raskreču pak se prefrikne u jarak i jalno zaskuču: „Jezuš, ja ću umriti!“ Nisam se imal lazno prestrašit, ar u dojdućem hipcu je i mene dosegla božja ruka i sad smo se obadva valjali u jarku skupa stisnui kotno ježi. Pak nam se je umlilo...

Nakraj pol ure otpre tovaruš oči. Ter mlahavo, začudjeno pita:

— Ti, ... kade ... smo?

Dugo đura, dokle se razorientiram (raziznam) i odgovorim:

— A va jednom jarku uz cestu.

— Ali kade?

— Pod kisečkim brigom.

— Pod kisečkim brigom. A kako? Zač?

— Ča ne znaš? Služit idemo ... na Ugre.

— Ja neću pojt služiti! Ja, ja... idem domom...
Majka?

— Da, domom! Ali kako, ti zdjale? Vred će bit škuro pak ćemo kade zabluditi! — se splaknem i ja, pak se opet povalimo u jarak i počnemo iz vsega gufa rut.

U ovom stališu nas je našal jedan vozar kisečke pivare, zel na kola i obatril. U njegovom ljubeznom društvu nam je došla dobra volja najzad, ter smo se opet smijili, smijljali, znarali — ali vlak smo zakasnili, a naš dobar človik nam je bil jur skrsnul ispred očima.

— Ča ćemo sada? Kamo ćemo pojt spat? — pitam Pavu kot smo sidili na klupi u jednom šta-lišču nasred varoša.

Mirno, prez straha i zdvojnosti postavim ovo pitanje tovarušu. „Če si jur ča-to zmislit — sam se batril. Ar je zvijan, da bi opeljaj još i žajnoga prik vode.“

On ništ ne odgovori; nek dalje gvamba suhi kruh, ki nam je bil još ostal od majkinoga cula. Stoper kašnje pošklji po vrtu gori i doli — ar bilo je jur škuro, nek misečina je preudirala bledo kade ter kade kroz lišće — pak pokaže s nosom na divljij kostanj zvrhu nas, na kom su se uprav vrepci rasidali na san i — gdo bi si misli, ča mu je na pamet došlo! — veli:

— Ča štimaš, kad b' se simo gori zavukli, na vi kostanj.

Mene zgrabu nešto za srce. „Kad bi nas sada naše majke vidile“ — si mislim, pak se nek nasmišim kiselu.

— Ča se smiješ?

— No kad... ja štımam, da će nam bit zgora pretvrdo, pak se moremo va sni i lako doli nastavit.

— Ča tvrdo! Zato ćemo si podmetat naša cula pod... A i ubit se ne moremo. Mer imamo dost vrce va žepi ter ćemo se čvrsto privezat za stablo Pak i lišće je tako gusto, da nas nigdor ne će u-pamet zet. No češ?... Ja ne marim, ja idem gori, a ti ostani tako zdola!

S ovim se još ogleda, je li je gdo blizu, pak počne gori plaznit. Sada se i ja domislim. Ali kumaj

da objamim stablo, se zaleti najednoč s „hurrah“.
krikom jedan cel roj manjih študentićev na šetališće.

— Ovo plazni jedan, ulovte ga! — viču.

Na ov glas počnem još zdvojnije strgati gori po debelom stablu, ali jur me ima jedan za košćice, pak se od straha nek usipnem doli kot vrića.

— Držite ga! Ne popustite! Trbuh mu razizat!
Škalpirat ga! — kriču slavodobitno od svih krajev ter me počnu trzat i stresat.

— Majka! — zavisnem na smrt rasplašen.

— Stojte! Kraj! — skoči sada jedan izmed njih k meni, porine s laktom tovaruše na stran ter mi pogleda u obraz.

— O Bože! Ovo j' Tomac Jurčin iz M.! — pre-
seneti se.

— Jej, Feri školnikov! — drhćem ja od veselja.
Pave, hodi friško doli!

— Ča išćete vi Kisegi? — zapita Feri.

— Na Ugre moramo.

— A ča ste kanili ovde?

Djaki nas sad okroju, a mi im povimo naš put, kako smo zakasnili vlak i hotili na kostanju preno-
ćevati. Jedni nam „bravo“ kriču, a drugi se zname-
nito pogledaju jedan drugoga i poznali smo im, da im strašno imponira naša srčenost. Pak nas zgrabu sobom i peljaju kot dva vičeze, dva male Jurišće k sebi domom. Putem smo dočuli, da su nas, koľ smo plaznili na kostanj, za šusterinuše, cipelarske naučnike, držali, s kimi stoju, kot je poznano, vsi djaki u stal-
nom boju. I joj bi nam bilo, kad ne bi bil Feri škol-
nikov med njimi! Sada bi kade na dnu Gyöngyöša potoka grbastali — nas straši jedan veliki.

Domom dođuć nas predstavu njihovoj „tefi“
(gospodarići). Ona nas ljubezno pogladi na livom i na desnom licu, nač nas zizma ostavi strah i nij bilo već triba, da nas nagovaraju, da se nek čutimo kotno doma. A djaki pootpiraju svoje kofance i nas skupa pogostu — vsaki je imal još ča-to iz doma od vaz-
menih praznikov (vakacijov). Pak nas povalu u jednu ugodnu stelju — mi bi bili i na pod išli rado, a oni,

petimi, se sedu za stol učiti. Ali nek na jedan hipac.
Ar u dođućem hipcu ušcipne jedan svojega suseda za stegno, a ta njega najzad, i — škola je van. Vred letu i podglavače, kefe, šoljini simo-tamo po hiži i on valja med njimi za prvoga, ki preskoči dužički stol ili najduže zdura na glavi stojeć. A mi dva zvana sebe od njihove okretnosti obožamo vihorno njihovu igru, ku su spravili naredno nek na naše veselje, a pomuče pravo davamo onim, od kih smo čuli jur doma, da nij zločestijega stvorenja na svitu od jed-
noga študenta.

— Ali, za volju božju, dičaki — dojde gospo-
darica nutar — prosim vas, nute der manje vikati!

Zaman. Jedna kračka pauza i opet je boj, još strašniji nego prije. Uko jedinjastih pak docekeće teta po peti put nutar; sad već ništ ne veli, ar ne more od jada, nego ugasi lampuš na stolu pak projde. Na to nastane vse tiho.

— Sad ćemo molit — odluči najstariji — pak ćemo pojt spat! Na koga je danas red naklanjat (naj-
per molit)?

Nigdor se ne kani javiti. Jedan drugoga riva najper. Nazadnje jur i nas opomenjuju. Onda Pave, ki se jur boji, da more dojt na njega red, potvori mene, da kanim nastati „biskup“.

— Onda ga imamo! Tomac će nam naklanjat!
Ali nek kratko! Par očenaših! — viču na vse kraje.

Ja sunem zivoljno Pavu pod rebro pak se pre-
križim. Najnajprvo naklonim domaćim patronom na hvalu i diku, kotno svetoj Ani ter Donatušu, Florijanu i tako dalje. Polako mi se i navidi kot molu vsi lipo i razredno za manom pak i „no čekte, pogani — si mislim — sad ste se namirili na koga“, ter počnem pobirati redom vse svece i svetice, ki mi nek na pamet dođu iz litanije. Kad meni zmanjkaju, povuće Pave jednoga najper iz „rezerve“. Oni drugi se nek uklapaju; jur bi rado zaspali, ali mi dva smo stalni u molitvi kotno kad bi bili Lovreti na shodišću. Kod 35-oga očenaša nas pak zdvojno prosu, da, za miloga Boga, jur jednoč zamuknemo! Ja na to naklonim po

domaću još jedan „otac naš“ za siromaške duše, pak si povučemo dunje prik glave...

Drugi dan rano jutro damo s Bogom djakom. Oni nas otpravu još s tim dobrim tanačem, da se na železnici malo počučnemo pred kasom, da dostanemo ovako pol harte, ka je za ducu do 9 let. (Mi smo bili jur jedanajst.) Pak se sedemo na vlak. Za dvi ure smo u Herimbi i stupimo u službu — za 5 dukat do 1. novembra.

Mladi nije stari.

Bilo je jur davno po polnoći. A ja sam još uvek sidil za stolom uz jednu knjigu.

Stal sam roman; premda nek relko šlijem romane. A uz to bil je ta roman jedan od onih modernih knjig iz kolodvorskih knjižnic, u kih se nevažno družu osobita neduhovitost s neosobitim sadržajem. Vindar sam nek žrkal list za listom, gladno, nestirpljivo.

Oči bili su mi jur izbuljeni, črljeni; lica zapala. A vani su petelji već po drugiput kukurikali.

Bila je ovo doba, kad nam bije bilo (pulzuš) jur do stočetdeset u minuti, kad nam se čini brzinkanje mušic šumenjem dalekih korušev, a trčanje maćak po podu rompotanjem vojnih kolijov i kad vidimo, ča nije za viditi. —

Najednoč — ne znam ni kako ni otkud — kot prevrnem list i podignem zamišljeno oči iz knjige, nastane pred manom jedan starac.

Pravi starac, plišljiv, bledolik, da bi ga bil mogal rukom opipati.

Samo da nije bil spodoban nijednomu od onih starcev, ke poznam ili ke sam kada poznal. Ali kot sam počel rekonstruirati, pomladiti mu crte obraza, činilo mi se je, da sam jur vidil ta obraz; da ga vidim od svoga maljanstva vsakidan — u zrcalu.

Ali tu sam misal velje zahitil kot ludu, smišnu i neverovatnu.

Vindar se je već nisam mogal zizma osloboditi. I zato sam počel gledati u mojega gosta vrlo sumnjivo i cinički.

K tomu još me je on motril nekakovim porugljivim i samilosnim, tihim smihljanjem i dibokim pogledom kot da vidi kroza me skroz i skroz, ter me miluje. Zač me miluje? Zač? — To je zbudilo u meni, premda nisam prikoreдно zaljubljen u svoju osobu, još veću nepoverljivost i pooštrilo moj cinizam.

Ovako smo se gledali jedan drugoga skoro pol sata.

Konačno je otvoril usta. Osobito mi je bilo kad je otrpl svoja usta. Kot da se po dugom vieku otvoru najednoč, ali polako — potihlo vrata škrinje mudrosti.

I rekal je suho, jednostavno:

— Jur je zdavno polnoč! Bit će vred jutro.

— Da. Mislim, da se jur dani. No pak? — odgovorim izazvujući i jednim laganim okretom k obloku.

— Oči su ti krvavi i lica bleđa. Zač si kvariš zdravlje?

— Zutra su mi oči opet čisti i lica rumena. Mlad sam! — odvratim nehajno. Oči mi sad gizdavo zabiskaju.

— Za nekoliko let bit ćeš star — veli starac neobično ozbiljno i čudnovato.

Ja tegnem čelo u nabore i nakrenem glavu kot ki nije dobro čul. „Star“... „star“... — ponavljam u čudu pri sebi. „Star“... „star“... brca mi se, zabija i odbija rič simo-tamo u glavi prez težine, pri-fiska i farbe kot da mečeš mah iz jedne ruke u drugu.

— Hehehe — se nasmišem lukavo rugajući se... Ne razumim. Ča je to, star?... Ili, kakov je to, star človik?... star...

Moj gost ne odgovori ni riči. I lica mu ostanu nepreminjena. — Kot on kameni Perikles na hodniku našega gimnaziuma, mi se pričini sada pred očima. — Samo ta crta, ta u nugljacu njegovih ust kot da je nastala najednoč još porugljivija i samilosnija.

I samo me gleda i zagriža se svojim mučaljivim pogledom vse jače i dablje u moju dušu, da se jur počnem razdraživati i neobično čutiti.

Pak opet otvori usta.

— Ča štiješ — pita.

— Roman.

— A vriedi li čagod?

— Vrlo je bedav.

— Pak zač ga štiješ?

— Hm. Ne znam. Nek tako ... Pak zač ne? —
trgnem s rameni.

Starac kot da nije čul mojega odgovora, ki i nije bil odgovor, nego se okrene na stran, kade je stala kraj pisačega stola moja knjižnica. I počne iskati i prebirati u njoj. Konačno izvadi jednu knjigu, još nepreriježenu, neprerastanu i prašnu. Ter mi ju prepoloži.

„Problem srične smrti“ — šlijem joj naslov poluglasno.

— Ovo je jedina knjiga u tvojoj knjižnici. Te druge vse su samo dim — veli tako dibokim osvidičenjem kot da me kani zasipati svojim tajnim razumom.

Ja raširim oči. Neka sila me lrgne najzad u stolcu. Ali odmah se skočim. I pogledam starcu oštro u lica. I sada zapazim — ha! — da sam to ja! — Ja sâm, za trideset ili četrdeset let. —

I kot se prigne mlada jelva pod pritiskom bure, prignul sam se polako i vse dablje i klonula mi je glava i utrnu li oči i najednoč kot da sam počel razumiti i pamećum popadati kot jedan starac razumi i ceni od vrha svojih sedamdesetih let zemaljski život... ljude... knjige... radosti... žalosti... i vse, vse... vas svit.

Ali to je bil samo jedan hip. Ar ta obraz mi sada skrsne ispred očiju.

Stresem se kot da sam se zbudil iz sna. Pogladim se po vrućem mi čelu. Sprogledam i —

zagrohohoćem, zvonko, iz punoga grla: Hahaha! Hahaha! —

Pak hitim izvadjenu „jedinu knjigu“ kraj i dalje šlijem roman — — —

Dva ključići.

Mala Ankica je pustila ruke u krilo.

Ne će joj se već dalje igrati u pesku. Dugo joj je.

Po dvoru su se jur bili polako zqubili sinji stare hruške. Zamaćivalo se je. I susedljevi su se jur zdavno dovezli s polja. Ali majke još uvijek nij domom.

Kade su nek naša majka danas tako dugo? — se spitkuje mala ujedno pri sebi.

Kokoše, pipličići, to vse malo blago se je steklo pred kuhinjska vrata. Guske su stenu globale od glada. A praščići su vreščali u livcu, da je bilo strašno. A majka još ne kanu dojt.

Kad bi se sada nek najednoč oćprla vrata pak bi došli majka — si želji željom divojčica ter se vsevelje milo-miljano ogleda na putna vrata.

Najednoč pak se zaista oćpru vrata.

— ljejj, majka! Majka su došli! — se skoći divojčica, oći joj zaplasaju pak si brzo strese iz haljice pesak ter se zapudi čagod nek more pred majku. Zgrabi ju za halju, srani u nju svoje žarko lice i tako odskaće š njom do kamrenih vrat.

Ovde majka postavi doli korbicu s krumpiri ter veli:

— Poj, Ankica, donesi ključić!

— Da, velje majka! Mer znam kade je! — zaškokne mala ter splazni na štalni oblok i poseže tamo.

— Nij ga! — se zalikne.

— Ej, mora bit! Nek poglej još jednoč!

— Nij, ga majka! Ovde ga nij! — poseže opeti i opet tamo i pogleda plaho majku.

— Da kade je pak? — pita mati nestrpljivo.

— Ja ne znam majka... Vsenek je htíl bit ovde
— naheri Ankica usta na plač.

— Glej, da mi ga velje najdeš! — stupne
mami s nogom. — Ar će bit boja!

Divojčica se polako spusti s oblaka pak počne
upitikat po dvoru, za zdencom, u malom vriljacu;
odavle biži najzad u vrt, onda opet najper na dvor,
preišće vsa moguća i nemoguća mesta. Nazadnje
javi muklim glasom nek iz daleka:

— Ne morem ga najt! —

— Simo hodi! Simo, k meni! — pukne sada
žena u jad. I velje zgrabi jedan kolac iz drivala.
Ankica se drhtejuć približi k njoj.

— Simo preda me! — zapovida mati. — Povi
mi — velje — kamo — si — virgla — ta ključ!

— Ne znam — zaplakne mala.

— Neka mi blejat! Si bila odpodne va kamri?

— Da, kad sam na južinu kokošam žerat dala. —

— Pak kamo si ključ, kad si kamru opet
zaprla?

— ...

— No, ćeš govorit velje, ili ne!

— Majka, draga majkica! Nekate me, prosim
vas, prosim — se poklekne divojčica pred mate-
rom i zdvojno diže k njoj skupasključene rukice.

— Zgubila si ga, bud, zgubila? Ti ništvridna
para! ... Ti ... ti ... — kriči i ritne žena s nogom
malu pak ju zgrabi i počne s kolcem žuljit.

— Majkica! Duša majka! Joj ... joj ... vrešći stra-
hovito divojčica. — Nekate me! — Prosim vas
lipo, ... lipo vas prosim ... ja ću ga donest ... donest,
... jej! —

— Ča? Tako ti čuvaš stan? — Tako? Ključ
ideš zgubit? Ključ! Sad ja ne morem nutar! —
Ti strela! Ja ću te razdrobit! Ubit! Ubit ću te! —
bublje žena vse jače ter divljeje sedamletnu divojčicu.
Iz ust joj frcaju sline.

— Majka! — — — O Maj — — ka ... Nekate
... Je ... zuš ... Jezuš ... Je — e — zuš ... Ja ću u-
mrit ... U ... mrit.

Pak se nek rastegne na tla.

— Za volju božju! Ča stvaraš s tom divičicom?
— reče muž, kot stupi sada nutar u stan. I postane
škuro na strihi.

— A ča? Ubit ću ju! Ključ je zgubila! Ključ od
kamre! Hu! — se zapudi opet žena kot pozoj na
malu, da ju zgrabi za vlase.

— Da ju velje puščaš! — zaskoči muž tamo
ter zdigne Ankicu s zemlje. Ti blago! — brizne pak
ženi. — Ovako na ništ spravít dite. Zbog jednoga
ključa.

Ter odnese malu u hižu i povali ju na klup.

— — — — —

Ta dan se Anica već nij dospila isplakati. Još
dugo je stresal plač bičevano joj telo. I legla se je
prez jila i pila ta večer prviput uz oca.

Samo da ta današnja tučnja nij bila zadnja u
mladom nje žitku. Još večputi se je valjala divojčica
pod majkinimi batinami polmrtna nasred dvora. A
skoro uvik nek zbog kakovoga maljenoga uzroka. I
vsakoput po ovakovom dogodjaju nastalo je milo,
rumeno joj lice za jedan sinj bledije, oči za iskricu
tamniji, usta za crticu gorčija, a govor za rič krači.

Vindar se je rascvala do zdrave, znažne divojke.
Vse selo ju je rado vidilo, a nije majka obožavala.
Samo kad bi ju hotila večkrat pogladiti po črnoj kosi,
uvik joj se divojka nekako grubno i strašljivo smak-
nula ispod ruk i črni joj oči odurum zaplasali. A rič
„majka“ već dugo nij čula iz nije ust.

Zato se je mati mnogo natužila i naplakala pred
susedami. One su nek mahale neverujuc s glavom.
Ali muž joj je rekal jednoč: Ja b' ti znal povidat zač.
Ali more bit, da koč ti sama dojdeš na vse.

I došla je.

Onda je bila divojka ravno sedamnajst let. Jur
su joj nek „Anka“ govorili doma.

U selu je bil tanac, a ona dojde kot i mnoge
nje tovarušice stoper tamo k jutru domom ter ide po-
tího, na prstih u prvu hižu, da se raspravi i leže.

Ali mati, ka nij zažmala okom celu noć, ju čuje
 i dojde za njom najper u hižu.
 — Kade si bila ovako dugo, Anka?
 — Ča pitate. Mer dobro znate — odbrizne joj
 divojka.
 — Ali pitat ću te još vsejedno nek smit, draga
 moja.
 — Vi nimate ništ pitat. Pojite drofnjat! Ča zagle-
 dujete za manom!
 — Ja ne zagledujem za tobom. Od mene moreš
 bit ako ćeš do jutra na tanci.
 — No onda se grnajte jednoč van! Ja kanim
 spat! No ča će bit? Ste me razumili?...
 — No no, kćerčica. Nek neka se opet tako
 grubno! Ja sam nek kamila vidit, je li si mi zdrava...
 — Je li zdrava? Hahaha! Pak kako zdrava! I
 dobre volje! Cuhaj! Najradje bi sada važgala ov stan
 pak bi skočila u oganj, da me ne b' bilo.
 — Ah! — — Neka bit tako strašna. Poj spat.
 Poj!...
 — Da, poj spat. Kad se ne morem raspravit.
 Ovo! — Kade j' ključ od mojega ormara, ha? Kamo
 ste ga opet zapaklenili?
 — Ja ti ga nikamo nisam. To si si ga ti morala
 kamo zavrć.
 — Ja? Ne. Nego vi! Vi ste mi ga opet prestranili.
 Vi stara... fuji!
 — Za volju Kristuševu, divičica! — — se plakne
 sada mati.
 — Simo š njim! S mojim ključem! — završne
 divojka i skoči na mater.
 — Kćerčica, ne zdiži na tvoju mater...
 — Ča, kćerčica? ne zdiži na tvoju mater... Vi ste
 vašu kćer ubili, jur zdavno, onda na dvoru!... A sad
 simo s ključem, ar — —
 — O Gospodine Bože, da sam morala ovo...
 — Ter mi ne date ključa? Onda vam je ovo
 moja pratež. Nate! — Ovo! — — I ovo! — — si
 kine divojka pratež s tela ter ju hita jednu za dru-
 gom materi u obraz.

— Jezušmarijajožef! — zaplakne i pobigne mati
 u kuhinju.
 — Ča j' to najper? — se javi sada muž u zad-
 njoj hiži.
 — Ništ. Ništ nij Jure! — Doteče žena k njemu.
 — A da ča j' to bilo za larmu u prvoj hiži?
 — Ali, prosim te Jure, lezi se nek najzad. Naša
 divojka je došla domom.
 — Sada? Kad je jur skoro jutro? Ta špoinjača!
 Pak ča je to vikala s tobom?
 — Mer nij' vikala. Nek mrvu je zle volje.
 — Ča? Celu noć tancat, pak zlom voljom do-
 mom dojt, ter ovde u stanu burku načinjat? Kade je?
 Kade?! Da ju naučim! — se skoči sada muž i za-
 grabi u kutu za batficu.
 — Neka Jure! Neka ju sirotku — zaleli se žena
 pred muža.
 — Kraj! Sad će si ča zapametit!
 — Prosim te, Jure, za volju božju, neka ju sada!
 Neka! Ar ćeš mi ju još ubit! — zakrikne žena ter se
 hiti na muža.
 — Tako dobro je — zgovori muž po dugljoj nu-
 tarnjoj borbi. — Ne ću ju. Kad se tako zimiješ sada
 za nju. Ali zapameti si. Kad te dojdjući put pak zgrabí
 za vlase ter te hiti kamo u kut, onda neka ti Bog
 pomore, ali ja ne!
 I hiti batficu srdito od sebe.

Ciganovo zelje.

Još se nij jako zorilo, kad najednoč potukeću
 kod Petkinih na obloku.
 — Haho! Sused!
 — Gdo j' to? — se prene iz sna tetac Jure.
 — Ja!
 — Gdo j' to ja? — vikne Jure ter se nastavi
 na stelji.

— Si čul, da se nimaš stat mu — šušlja splašeno žena. — Ar ako j' kakov tolovaj...
 — E, tolovaj će bit!... A more bit, da j' došal ki prez nosa po te! — se pošali Jure. Pak se urupi na oblok:
 — No češ povidat, gdo si vani, ali ne ćeš!
 — No, ča me ne poznate, dragi sused. Ja sam! Ja, cigan Balaška.
 — Jo, ter to si ti, Balaška? Pak koga vra.. me zbudjaš ovako na rani?
 — Stante se, da vam povim.
 — Ako ču!
 — Ali prosim vas lipo, dragi sused, da bi se velje stali. Imam s vami jedan posal. Velik posal!
 — No no. Pak još i velje, da mu stanem... Mer znam ne će bit tako strašno silno — se podrukuje Jure. Pak se polako posanka iz stelje doli, natakne si čizme, navuče hlače ter sunc razvlasanu glavu na oblok van.
 — No ter, ča b' to bil za velik posal, Balaška?
 — A prosim Vas, naprezite velje. Idemo Kiseg na sejam.
 — Kiseg? Jo, a š čim, ali zač?
 — S mojim zeljem.
 — S tvojim zeljem? A kade imaš ti zelja, ha?
 — Ča ne znate. Ono na mojem laptići uz potok.
 — Tako. Hm. No da. Ali znaš, to ne ide nek velje napreč pak hajdi Kiseg. A gor tebi ne!
 — Zač, predragi sused?
 — A zato. Prlje se moramo pogodit.
 — Ča prosite, sused? Ja ču vam vse platit, ako velje...
 — Je je. Tako fi veliš leto za letom i gospodinu i školniku. Pak nisu vidili od tebe još nit hrdjavoga groša. Ali si im znam jur zadnji krst platit, ha?
 — Još ne. Prikzutira. Ali vam, sused, ču velje dat dukat...
 — To j' malo.
 — Onda tako dva.
 — Pak litar vina češ platit kod Dornara.

— Ču. I kod Birica jednoga. A pineze ču vam velje onde na sajmi odbrojti va šaku.

— Aš ču fi kozu speljat iz štale...

— Da, aš mi morete kozu speljat iz štale.

— Tako ne marim. Onda hajdi!

— Ali pašćite se, sused!

— Kot se znam! — odrize Jure i tegne glavu opet na oblok nutar.

Za pol ure bilo je zelje — cel voz lipih velikih glavic — nakladjeno, a za tri ure jur i prodano u Kisegu na trgu.

Cigan je odbrojil Juri velje onde u šaku dukat drobnih. One druge da će mu doma splatit.

Pak si zapovu vsaki veliku porciju guljaša i počnu udomaš pit. Litar si ga kod D., litar kod B. Onda opet pol kod D., pol kod B. i tako dalje.

Bilo je tako jur kasno na večer, kad se nasadu na kola. A zvana varoša se i velje zgrabu za vrat ter si odjaču po kisečkom brigu tako veselo i glasno, da Jure još ni upamet ne zame kot mu skine vetar s glave svetačnu krijaču. Ali na sriču je zustala u košu.

Kod Nadrojštrofa cigan doli skoči. Da ima nešto posla u selu. A Jure opet pogna konje i odrompače s koli ravno domom.

— Hašo, mati! Kade si? — zajujukne veselo, kad postane pred stanom. — Odpri mi lesu! Si čula!

Ali nutra u stanu kot da bi bilo vse mrtvo. Ništ se ne giblje. Dugo. Konačno dojde najper mali Jurkac i otpre ocu lesu. Jure razhama konje, postavi je u štalu, pobere svoju torbu iz kol pak se potpikne na kuhinjska vrata nutar.

— Dobar večer, mati! Hehehe. Glej, ča sam vam donesal. Puno vsega. Tebi dva pare biršljinov, ko ćeš s hrenom, ko ćeš prez hrena. A dicit cukora, punu torbu. I još da i sedamdeset krajcarov. Na, strani je! A zutra češ dostat još dukat.

Žena, Mare, ka stoji kod komina, ni ne migne k njemu, nego dalje miša žgance u rajni.

— No! — se zaštrcne Jure nasred kuhinje. —
Ter ti znam još pravo nij, da sam dobre volje, ha?
Ču se znam plakat, kad si dva dukate zaslužim. A
skoro za ništ. Nek Kiseq se otkokorat pak najzad!
Mare hiti sada na njega škure svoje oči pak
mu nek odbrizne kikava od jada:

— Ti norac, ti!

— Oho! — se zalikne i raspali najjednoč Jure.
— Ča sam ja? Reci der mi još jednoč!

— Norac si!

— Još jednoč mi reci — škriplje sa zubi Jure.
Sad Mare hiti kuhaču, skoči pred muža, pod-
boči se pak mu ravno u zube odbroji:

— A još ću ti stoputi reć, ako ćeš, da tak-
voga — norca — kot — si — ti, nij — već —
va seli!

Dah joj je vruć kot oganj. A oči joj zaplasaju
kot strela kad udri u bor.

Jure se na hip prekuči pak opet trgne glavu
gori. Sad jur zizma trizan.

— Zač?! — krikne strašno.

— A zač? Znaš, čije zelje si odvezal danas na
sajam?

— Čije?

— A tvoje! Tvoje vlašće! Cigan nam je je va
noći ukral, a ti, ti sam si mu je jutro odvezal.
Svoje zelje!

— To nij istina, ženal!

— Kad je pak istina! Vse selo nam se smije.

A ti, ti stari bedak — — — zaplakne žena ter se
sede na prag.

— Ha! Kade j' ta cigan! Ja ću ga ubiti! Siki-
rom ću ga! — zaruje sada Jure i pobigne van.

Pak je još čut kot zabuš i za sobom pufta vrata.

Kad se mladi srdju.

Po žetvi je bilo, ali u selu je do košćic diboko
blato. Jur tri dni spolom godina, nek ov dan kotno
kad bi se mrvu vedrilo. U jarkih i kolomijah stoji
voda. Guske veselo gaču ter se kupaju, a dica, do
kolen zasukana bižu po blatu, ko im šica gori ča do
nosa. Drugi jarke zagradjaju i puščaju maline na
vodi. Gospodari brundaju po stanih ili vodu propu-
ščaju iz dvora.

Mladi gospodar Štefe stoji pred putnimi vrat i
gleda nebo. „Da b' se nek jednoč pokazalo to sunce“
— si misli pri sebi. Kad zaoblīči suseda, mu krikne
prik ulice:

— Ja ne znam, ča će ovo bit letos? Zatopit
ćemo se. Još mi vas jarac na rukoveći teži. Jur sam
ga trikrat obrnul.

— A ja još imam hržuju vani. Jur klice pušća.
Vsa će sagnjit — odgovori sused Mate.

Nato obadva zamuknu, nek s glavami mašu.
Štefe još jednoč pogleda gori ter dol i po selu pak
se krene na dvor.

— Čuješ, Marica — krikne u kuhinju (vežu)
ženi, ka uprav kruh peče — ja idem mrvu pogledat
va prodavalnicu (lodnu), ča je novoga. Pak si mo-
ram i drugu fajfu kupit. Stara (fajfa) mi je došla čer
va sikaču.

— Bolje bi bilo, kad bi se te fajfe čisto osta-
vil. Toliko pinez poprčkaš na ti duhan! To j' preveć!
Pak da se ne odstipiješ do noći! — vikne za njim
žena dobrovoljno.

— Za pol ure sam ovde! Donle neka bude
paljug spėćen! — joj naruča Štefe jur od vrat ter
odkoraca k židovki u prodavalnicu.

Ova je jur puna mužev. Ki su si po duhan do-
šli, ki po svičice, ili po kolomaz. Štefe si po dugom
ogledivanju i pogadjanju zibere jednu fajfu — prtje,
pred bojem je stala dva seksare, sada nekoliko tisuć
austrijskih korun. Velje si ju napuni, zapali i se po-
sadi med muže na jednu praznu kisu. Ravno povida

jedan, da je Pave Jurin prodal čer konje za deset milijunov.

— To još ni dragi nisu — veli jedan mladi.
— Bog te j' vidil! — zdahne jedan stari —
moji najdražji konji su negda šeststo dukat stali.

Po ovom sledu se razgovor dalje plete, dokle se naredno financministar za vrat zaplete. Ovakoo se polako čas ukrade. Kad je doba krmil, se rasteču.

*

— No, je jur pajjug gotov? — pozdravi Štefe ženu i stupi u kuhinju.

— Ne, ti stipnjak! Nego ćemo vred i obedvat!
— odgovori Marica po žensku, da človik ne zna, je li je zaista srdita, ili se nek smiši.

Muš se ne zbantuje. Pak i zač bi se zbantoval? Nego joj se postavi za hrbat ter ju gleda. Gleda gizdavo nje snažnu peršonu (osobu) i puna ramena, nje preveliko zdravlje i žilavu mladost kot se ufrkuje i okrenjuje simo-tamo po kuhinji tako hitro i okretno, da se Štefi jur zasvičuje, i pozabi — na pajjug.

Mlada žena čuti na sebi njegov glatki pogled kot ju po golom vratu žaklja, ali ni ne ogleda se na njega, nego mu prik ramena brizne:

— Ča sad strčiš ovde kot Anton na šuševskom putu, ter mi zastupaš? Bolje poglej va štalu! Jur ti blago ruve.

Ali Štefe se ne gane. Samo fajfa mu se vse jače kadi kot dimnjak, u kom kadu slaninu, i sprohaja žarkimi očima ženu kot nas — štimamo — sprohaja s očima kip, ki nam visi na steni. Jur bi ju željno zgrabil za bok i objamil, kad ga žena najednoč udri nehoteč po licu s držalom krušne lopate. Krljača mu odleti na livo, a fajfa na desno i se potare.

Štefe se popade za lice, ter jalno zamrjne:

— Čuješ, vsejedno bi mogla bit mrvu milostivnija!

— Mer sam ti rekla, da mi se ne potiplješ! — je odgovor.

— Ti znam ne b' marila, kad b' človika i ubila!
— ju skušava dalje Štefe.

— No pak! — se obrne žena i se podboči —
ča si ti jedini muž va selu?

— Hm! Sam te jako prosil, da ideš za me?

— A sam ja znam bižala za tobom tri leta?

— No dobro je. Mer ti več ne ču stupit va kuhinju. Ali i ti neka meni več koraknut va štalu!

— Glej ga! — se zaštrene žena jadovilo. Još će mi se nagražat! A sad mi odhajaj! — zavrಿಸne ter zaščoči mužu ča pod nos.

Štefe si pobere krljaču i fajfišće ter ide najzad. Za udarac i za fajfu mu nij tako jako žal kako ga boli to ukrivljanje žene.

— Ne ču joj reč riči, ako joj velje srce pukne! — se zagovori i počne ditelinu rizat.

A Marica u kuhinji srdito brca sirom lepnje u peč, ter si oštro nakanjuje:

— Tvrda ču ostat kot kamen, ako se i poklekne preda me.

Ali pri delu im se polako razajde jad. Vred se i posmihuju nad sobom pomuče i bi se jur rado pomirili.

— Ali neka on prvu rič sprogovori! — se hrusti ona.

— Neka ona počne! — se čvrsti on.

Kad zavzoni na dvanajst, dočekće mala Evica najzad, nasloni se na podboj štalnih vrat pak mi-ljano jecā:

— Čaće, majka su rekli, da idete jist.

— Velje, moja draga — odgovori Štefe blaženo. Pak zdigne dite u naručaj i je ukušuje.

— Povij mi, Evica — pita malu šušljajuć — su majka srditi? Ne gledaju mrazno? Glej ovako! — ter škuro pogleda dite. Evica se iz vsega grla nasmije i s glavom maše, da majka ne gledaju tako.

Pri obedu sidu četirmi kod stola. Gospodar, gospodarica, stari otac pak Evica. Oni dva mladi diboko i važno gledaju u pladanj kolno kad bi mu na dnu iskali kakov kinč i za vse selo ne bi pogle-

dali jedan drugoga. Štefe marljivo pulji krumpuljinovu juhu. Vidit je, da mu se rači. Ali vsejedno se obrne k maloju divojčici i oštro veli:

— Reci majki, Evica, da ova supa danas nij dost slana.

Marica ni ne migne s očima, neg isto tako odgovori:

— Reci ocu, Evica, ako mu se ne rači neka ju ostavi.

Dite široko i začudjeno pogleda obadva i se spleši od njihovoga surovoga glasa. Stari otac se nek posmihuju pomučne. Oni se raziznaju. „Do zutra će bit vse dobro“ — določu pri sebi.

Kad završu obed, si stari otac posadu dite na krilo, je s rukicom prekrižu i počnu: „Otac naš“. Na to se mladi podignu, ali ov dan ne molu skupa kot drugda, nego žena ide zdele prati u kuhinju i onde dalje mrmlija preda se molitvu, a Štefu je od sirihe čut „Kruh naš vsakidani ...“ kot se pašči napojiti blago.

*

U augustu, kad godina i blato onemogućuju vanjsko delo, prohaja teško čas na selu. Ali još tvrđe je doma sediti, ako se muž sa ženom ne pomina i koč-toč ne svadi, ar — se srdi. Marica u kuhinji čuči i krpa vriče. Misli joj idu drugde, ar se vsevelje ubode u prst. A večkrat pušti ruke u naručaj i se skoro glasno nasmije. I kod Štefe ne smi bit nešto u uredbi. On pavrisalje veže pod lopom. Pak zvečega jače povučje, nego bi bilo potribno ter ga več pokine nego načinji. Nazadnje ostavi ovo delo, zapali si i odšeče se k svaku. A k Marici pokukne suseda na nekoliko „minut“, ke se broju za ure.

Kad sunce zajde, se gospodarica opet postavi k ognju. Kot zapraž miša s ušima vsenek posluškuje van.

— Zeljna sam znat, je li će me zvati dojit kot vsaki dan — se spitkuje i s drhtečim srcem sprohaja korake muža kot koraca tvrdo po dvoru.

I on poslušuje najper, je li čedu se vežna vrata otprit, ter si nemimo misli pri sebi:

— Rado bi vidil, je li će nek dojit podojit.

Ali zaman iščekuju jedan drugoga. Srce im je jur meko, nek glava je još tvrda, noge teške.

— Ej, — zamorguje Štefe, kad ju jur ne more dočekat — mer ću znati i prez nje upravit. Ter zgrabi za posudu i se posadi pod kravu. Ali vred mora skusit, da ne razumi ov posal. I Marica ga dobro čuje kot štroflje i riče kravu ter se glasno jada:

— Pak mi ne će dojit najzad! Bi ju znam moral pojti kleče prosit?

Na to se žena mrvu spleši, a i mrvu joj ga je milo. Zato se polako odpravi, ide u štalu i prez toga, da bi mu ku rič rekla, porine Štefu na stran i počne dojit. Kad joj jur veselo šica mlako u dižicu, zdigne oči dobito na Štefu, ki stoji uza nju kot driveni kolac, i se nasmiši na njega. Na vo i njega zgrabi smih i se počnu obadva tako od srca zdravo smijat kotno dica, ka se u slami stranjačicaju pak se po dugom iskanju najednoč najdu.

Zadnja jačka.

U maloju filijalskoju crkivici zgora na brižicu služila se je samo jedanput u tajednu sveta maša.

A toj maši se je najveć veselil stari školnik. On je bil uvek prvi onde.

Jur u prvom zvonu se je htíl posaditi svojim vernim vršnjakom „Jačkarom“ na crikveni dvor u travu. A okolo njega lipo po redu školska dičica. I ovako skupa su dočekali od srede do srede svoga mladoga duhovnika kapelana.

A ov je htíl dojti vsaku sredu, sigurno i točno. Bilo vrime ili nevrime; snig do kolen ili blato do kočic. Kada ter kada je htíl doteći bižuc i potrkovajuć se po hrgavom grbavom putu. Ar kot je mnogokrat oduševljeno naglasival, nikade na svitu ne bi bil